

ORGANY (41) *sb pl t i m*

organy *pl t* (41), [**organ**] *m.*

o jasne; -an-, -ân.

N organy (9). ◇ *G* orgân (2). ◇ *A* organy (14). ◇ *I* organy (8), organ(a)mi (1) *KwiatKsiqż*. ◇ *L* organi(e)ch (7), [organâch]; -(e)ch (7), [-éçh].

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

*Największy instrument muzyczny składający się z klawiatury, pomp powietrznych, uchwytów rejestrowych i piszczałek, z których każda wydaje odmienny dźwięk określonej wysokości i barwy; w XVI-wiecznych przekładach Biblii: harfa, cytra, piszczałka; organum Murm, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Cn; harmonia, pneumatica Mącz (41): Tam [w niebie] ielt zawždy pewné pienijé ij wefelé tamo brzmią organy flodkimi głoły *OpecŻyw* 3v; Orgarius, qui facit organa, eyn orgelmacher. Co orgány dzyała. *Murm* 182; Pieniem rozmáitem z orgány wołayćie doniego/ biyąc wezwony ná czelć á náchwałę iego *RejPs* 219v; Iako Panv Bogu [!] służyć A yaka wniem nadzeye mieć Niewzwony ani worgany Iedno w yego Swiente rany *RejKup* X, i6, k8, t6; Do kthorey Mfzy málo przed tym Witellianus Papież śpiewak/ iáko onim piżą/ Orgány y Muzykę przydał *KrowObr* 198v, 115v, 242; Rozno bęczą orgány/ gdy sľábo dmą miechy/ Nie będye z nich nalepfzy miřtrz miał nic pociechy. *RejWiz* 119v; Tłuką dzwony/ śpiewáią/ kropidły macháią/ Kurzą piżczą w orgány/ niľko sie kľániáią. *RejWiz* 181; *RejZwierz* bbv, 105; *BibRadz Am* 6/5; ten [papież Witelianus] vřtáwił w kořciele śpiewánie z orgány (*marg*) Orgány [Organ *BielKron* 1551 73 *marg*]. (–). *BielKron* 166v; [żona króla Aleksandra] miáła fwoię kaplicę obyczáiem Ruľkim/ ále przed orgány vćiekáła s kořcioła zowác ie dudami. *BielKron* 401; *Canthes organorum fistulae*, piżczele v organ *Mącz* 34b; *Pneumatica*, orgány które przes nádymánie bywáją pobudzone. *Mącz* 307c, 129a, 268c [2 r.]; Y orgányć nadobne pozłóćifthe będa/ y nadobnie piżczą kiedy ie dobrze vmiárkuia/ ále iáko sie theż rořtrzęfá á rozgłóbia z onego porzádku řwego/ to też iuż będye więcey řápu á koľátu niľli cudnego piľkánia. *RejZwierc* 71; *SkarŻyw* 309; *PudľFr* 39; y zřąd w nieřióná ielt muzyká do kořciołów/ y ták pořtánowióná/ áby ľudzie ku nabożeńřtu pobudzála: czego ták dálece ći nowi prorocy niebaczą/ którzy mniémáią/ że to wřzyľtko wtánieć kiedy orgány sľyřzą/ y tym kořcioły porzádne ľudzióm prořtym hydzą *KochWr* 38; [ten był oycem ká(ż)dego báwiącego się Arfą (*marg*) Niektorzy przekłádáią Orgány/ ále to sľowo Greckie á rozumie sie orgánon nacźynie. (–) y piżczáľką. *BudBib Gen* 4/21]. [Cf Poczynáią sie księgi pľalmow ktore z Greckiego Lácinnicy Pľalterium zowá/ po řwemu Organum/ Żydowie Náblath/ Polacy z Czechy Zoľtarz. *Leop* AAa.]*

W poľączeniach szeregowych (8): Trábami ij organy/ bębny ij téż zwony/ gęľłami/ řkrzipitzami ij wřľyťkim nářzędem/ takież wřľech řwiętych pięnijm ij gľoľem anielfkim/ ciebie dóľtoyno chwáľitz dziećiatko z matuchną. *OpecŻyw* 19v; *FalZioľ* V 51v; *RejPs* 144v, 219; Chwalcye go w hucźne bębny w řtruny y w orgány/ Wyznawájąc iż to yeľt Pan nád wřľemi pány. *LubPs* gg, gg *marg*; Tez niebedzie rzecz niepoćciwa śpiewanim y arfam/ organami albo lutniá ochładzac vmysľ *KwiatKsiqż* P2v; Chwáľcie Pána bębnem y piżczáľką: chwáľcie go ná řtrunách y ná orgánięch [*in chordis et organo*]: chwáľcie go ná cymbalech dobrze brzmiących (*marg*) Pľalm 150. W wirřzu 45. (–) *ModrzBaz* 55v; [o Orgánięch/ y o innym nacźyniu gęďźienia. [...]] von den Orgelen/ und řaitten řpil. *Dict*

1566 F4; Ale tylko iedno ieft nabożeńftwo [...] Nie w Muzyce dzwonow/ Organ/ trąb/ fpiewakow rozmáitych *GilPos* 100].

W charakterystycznych połączeniach: organy rozno bęcą, brzmia, grają, nadobnie piszczą; w organy, na organiech chwalić, grać (zagrać) (6), piszczeć; organy czynić, działać, słyszeć.

*Szeregi: »cymbały a organy« (1): Więc mu bią w cymbały/ á grąia w orgány *RejZwierc* 106. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]*

*[»organy i gęśli«: Aty Dawidzie krolu przecz fpisz/ ocuc fie á przidz z gędzba organ y gęfli thwych *FlawHist* 83v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]*

*»(h)arfa i (a) organy« = *cit(h)ara et organum Vulg, PolAnt* (2): *Leop Job* 30/31; Iubál/ ktory był oycem tych co grąia ná Arfách y ná Orgániech. *BibRadz Gen* 4/21. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]*

*»organy a instrumenta muzyki pańskiej« (1): A kápłani lepak ftáli przy fwych powinnościách y wrzędziech/ á Lewitowie przy orgániech á instrumenćiech Muzyki Páńfkiey [*in organis carminum Domini*] *Leop 2.Par* 7/6.*

*»lutnia i (albo) organy« (2): Ad harmoniam canere, Przy lutni álbo orgániech fpiewać. *Mącz* 153b; *RejZwierc* 158v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]*

*[»organy i (albo insze wymyślne Dawidowskie) muzyki«: będą chwalić Bogá w Duchu á w prawdzie/ nie w orgánach álbo infzych wymyflnych Dawidowfkich muzykach. *GilPos* 17; *WujBib* 652 marg.]*